

Kaksisuuntaiseen tutkimukseen

Kun merimies Niko saapuu vuosien jälkeen kotikonnuilleen Kiven *Nummisuutareissa*, hän kertoo ystäväilleen Eerikille mm. seuraavan jutun:

[Turkin] pääkaupungissa hummannut olen kuukausia kolme, ja iloinen, peijakkaan iloinen oli se aika. Joka päivä siellä uhrijuhlaa vietettiin, ja siinäpä kaikkia yltäkyllin; siinä sianlihaa, peloittavan lihavaa, syötiin ja kalliita viiniä juotiin niin paljon kuin kutakin miellytti. Öisiltä taasen naisten kanssa tanssittiin ja kaikenlaista uisakkaa lyötiin, ja pulskeita ovat Turkin tytöt. Pää ja rinta on heillä aina peitossa, mutta rinnasta polviin ovat he ihan paljaat. [-] Roomiin sieltä seilasimme, mannaa ja hunajaa lastina, ja tultuamme tähän mailmankaupunkiin meitä kohtasi kova pauhina ja ryske. Tiedä, että vietettiin siellä paavin häitä, ja juuri täksi juhlaaksi oli manna- ja hunajalastimme tilattu itäisiltä mailta. Sentähden olimmekin hyvin tervetultuja vieraita, paavi itse ja morsiamensa kiiit meitä sydämellisesti ja käskit meitä kaikella muotoa vaan pysäymään häihinsä.¹

Vaikka Kiven teksti (1864) on jo lautamies Eerikille ja aikalaislukijoille merkitty valheeksi, liioitteluksi ja merimiesjutuksi, se antaa aavistuksen maailmasta ennen sähköisen viestinnän aikaa. Ihmisen oli laajaa maailmaa kokeakseen lähettävä itse matkaan, ja saadakseen tietoa sen menosta hän joutui luottamaan satunnaisiin lähteisiin, ellei kuulunut harvoihin sanomalehtien tilaajiin. Nikon kertomuksesta välittyä myös fiktiivistämisen ja sosiaalisen huvittamisen kulttuuri,

joka on suullisessa viestinnässä aina ollut olennaista "tiedottamisen" ohella ja joka on lyönyt leimansa meidänkin aikamme joukkotiedotukseen, mm. radioon ja televisioon.

Suomalainen järjestetyn tiedonkulun historia on niin sanotun tavallisen ihmisen kannalta katsoen lyhyt. Postilaitos oli ollut ainakin virkapostia varten olemassa jo 1600-luvulta lähtien, mutta varsinaisen postikonttoriverkosto syntyi vasta rautateiden tulon myötä, *Nummisuutareiden* kuvaaman ajan jälkeen. 1700-luvulla oli perustettu ensimmäiset sanomalehdet. Ne samoin kuin muu posti kulkivat 1800-luvun lopulla hyvin rautatiepaikkakuntien välillä, mutta esim. Kotkasta Haminaan kirjeen kulku kesti kolme päivää, ulkomaiden yhteyksistä puhumattakaan.² Viime vuosisadalla kaukoviestintä kaksisuuntaistui: kirjoitustaidon lisääntyessä syntyi tapa kirjoittaa yksityiskirjeitä, ensin säätyläisten sitten muidenkin piirissä. Koska kirjoitustaito on paljon vaativampaa kuin lukutaito, oli tälläkin viestintämuodolla rajoituksensa, sillä vielä vuonna 1920 oli liki kolmannes kansastamme kirjoitustaidottomia.³

Vuonna 1856 saattoi Suomen siviiliväestökin käyttää uuden lähes reaaliaikaisen viestimen, lennättimen, palveluksia. Morse-aakkoset sinkoilivat ensin Pietarista Viipurin kautta Helsinkiin, mutta pian saatiin yhteys Tornion kautta Ruotsiin. Puhelin tuli ensimmäisenä Turkuun 1878, jo kaksi vuotta laitteen keksimisen jälkeen. 1890-

luvun alussa olivat Suomen suurimmat kaupungit puhelinyhteydessä toisiinsa.⁴

Joukkoviestintä oli radion tuloon asti sanomalehtien yksinoikeus. Vaikka puhelin ja lennätin olivat jo olemassa, kesti uutisten tulo yleiseen tietoon ensimmäisen maailmansodan rintamilta aluksi parikin päivää. Tiedot suurista käänteistä olivat harvoin kuitenkaan päivää vanhempia. Sanomalehdet pyrkivät tyydyttämään uutisnälän julkaisemalla paljon lisälehtiä tärkeiden uutisten saatavuutta toimitukseen. Kun Itävalta julisti sodan Serbialle 28.7.1914, ennätti *Uusi Suometar* kertoa siitä lisälehdessään jo samana päivänä.⁵ Oltiin jo lähellä reaaliaikaista viestintää.

Jo 1917 oli Tampereen Teknillisessä oppilaitoksessa rakennettu omista välineistä radioasema, ja itsenäisen Suomen armeijalla oli heti alusta lähtien oma radiopataljoona. Yleisradio perustettiin 1926, mutta jo tätä ennen olivat radiot tulleet yksityiskoteihinkin: uudesta radiokulttuurista olivat merkinä kidekoneiden valmistusohjeet eri lehdissä ja ensimmäisen radiolehdessä *Langattoman* perustaminen 1924. Kotimaista ohjelmaa saatettiin Suomessa kuulla vuodesta 1923, jolloin lähetettiin ensimmäinen julkinen gramofonikonsertti. Palautetta alettiin saada melkein heti, sillä muuan kuuntelija moitti lähetyksien musikaalista arvoa liian matalaksi.⁶

Tämä *Lähikuvan* numero on omistettu radiolle ja televisiolle, kuuntelu- ja katselukulttuurille, johon olemme edellä kuvailtujen vaiheiden jälkeen uponneet niin syväälle, että olemme läheltäkuon unohtaneet tutkia sitä. Kyse on itsestään selvältä tuntuvasta *broadcasting*-järjestelmästä, jolla kuitenkin on omat eri syistä muodostuneet käytäntönsä. Näitä selvittelevät artikkeleissaan Erkki Huhtamo ja Hannu Eerikäinen. Saman muotoutumisen myöhempään vaiheeseen liittyy Hannu Salmen artikkeli suomalaisesta televisio-keskustelusta ennen tv:n tuloa ja lähetystoiminnan alettua. Muut artikkelit käsittelevät nykyhetkeä, Veijo Hietala ja Ari Honka-Hallila todellisuuden paluuta televisioon ja Kari Salminen television ulottuvuuksia uudessa amerikkalaiselokuvassa. Näin ollen kirjoitukset haarukoivat aiheen alkuvuosia ja nykyyttä, mutta jättävät varsinaiset radion ja tv:n ”kultaiset vuodet” käsittelemättä. Niissä riittääkkin loputtomasti tutkittavaa niin Yleisradion uuden historian kirjoittajille kuin muillekin.

Tutkimus uudistuu

Viime vuosina on tiedotustutkimuksen monopoli radion ja television tutkimukseen järkkynyt Suomeksi. Sen rinnalle on tullut niin sanottu humanistinen eli kulttuurinen viestinnätutkimus.

Karkeasti yleistäen näyttää tiedotustutkimuk-

sen perusajatuksena olevan tutkia, miten viesti saadaan parhaiten menemään perille ja millainen viesti miellyttää vastaanottajaa. Tätä tarkoitusta varten tieteenala on kehittänyt itse ja lainannut muista yhteiskuntatieteistä laskennallisia menetelmiä, joilla kunkin tiedotusprosessin onnistuminen voidaan todentaa. Tulokseksi saadaan viestin lähettäjää kiinnostavia lukuja. Taisto Hujasen katso- maassamme tehdystä radio- ja televisiotutkimuksesta antaa tietoa tähänastisen tutkimuksen painopisteistä.

Humanistinen tutkimus taas lähtee vallitsevasta tilanteesta, että vastaanottajat ovat ”viestien viidakkossa”, eli he eivät ole suinkaan yhden lähettäjän armoilla vaan voivat tehdä jatkuvasti valintoja mieltymystensä mukaan. Koska tällainen valinnanmahdollisuus on ollut olemassa jo kauan, voidaan puhua radio- ja televisiokulttuurista, jolla on historiallistakin ulottuvuutta. Sen tutkimus ei ole kiinnostunut pelkistä yleisömääristä, vaikka suosittu ohjelmat mielletäänkin tärkeiksi, vaan esim. ohjelmien sisällöistä suhteessa aikaansa, muuttuvista suuntauksista ja tekstuaalisesti itse ohjelmista perinteisen kirjallisuuden- ja elokuvantutkimuksen tapaan. Se on myös yhä kiinnostuneempi ohjelmasisältöjen ”jatkokäsittelystä” katsojien ja kuulijoiden keskuudessa. Humanistista tutkimusta voi siis luonnehtia vastaanottajakeskeiseksi.

Onnellista uudessa kahtia jakautuneessa tilanteessa on se, että niin yhteiskuntatieteellinen kuin humanistinenkin tutkimus näyttävät tarvitsevan toisiaan. Yleisradion tutkimus- ja kehitysosaston päällikkö Ismo Silvo kirjoittaa tässä lehdessä:

[Fiktiivisten ohjelmien lajitutkimuksen] tavoitteena olisikin parantaa ylipäätään suomalaisen ohjelmatuotannon itsemäärystä omasta menneisyydestään ja omimmista aineksistaan. Vain tätä kautta voidaan tulevaisuuden ohjelmakemistytystyössä päästä systemaattisiin panostuksiin ja parannuksiin.

Kun siis viestien lähettäjänkin kaipaa tietoa radio- ja televisiokulttuurista, voidaan olettaa, että sen tutkimus lisääntyy suuresti lähivuosina.

Toisaalta humanistinen tutkimus tarvitsee ainakin yleisöistä puhuessaan eksaktimpaa otetta. Kun radio- ja televisiohistoria n kirjoitus tosimitassa käynnistyy, ei aina riitä, että puhutaan spekulatiivisesti ohjelman tekstiin kirjoitetusta yleisöstä tai katsojasta, jota ohjelma puhuttelee, vaan tarvitaan myös tietoa lihaa ja verta olevista ihmisistä ja heidän käyttäytymisestään. Jos Yleisradio pystyy tavoitteidensa mukaisesti tarkentamaan yleisötutkimustaan, lisäämään muuttujia, siitä lienee hyötyä tulevaisuuden humanistisillekin tutkijoille. Molemmipuolinen hyöty synnyttää kaksisuuntaista tutkimusta, jossa samaa prosessia voidaan tutkia sekä lähettäjän että vastaanottajan kannalta.

Tutkijat tarvitsevat kuitenkin tutkimusmateriaalia. Elokvantutkijoilla sitä alkaa olla, koska elokuva-arkisto on vuosikymmenien puuhastelun - en tarkoita arkistossa työskenteleviä enkä sen puolesta toimineita - jälkeen muotoutunut sellaiseksi, että se voi palvella asiakkaitakin. Radion- ja televisiotutkija on huonommassa asemassa: Suomessa on olemassa erinomaisia arkistoja, joissa on kymmeniätuhansia ohjelmia tarkasti dokumentoituina, mutta tutkijalle ne avautuvat vaivoin ja satumanvaraisesti. Raportti Ylen ja MTV:n arkistoista pyrkii selvittämään, minkä verran tutkimusmateriaalia on ja miten siihen tällä hetkellä pääsee käsiksi.

Opetusministeriön asettama viestintäkulttuuri-toimikunta ehdottaa tilanteen korjaamiseksi uuden arkistokeskuksen perustamista jo ensi vuonna.⁷ Kun on käynyt Mainos-TV:n arkistossa, tietää, että tv-tutkimus on lähes mahdotonta ilman uutta organisaatiota. Viime kuukausien talousuutiset pakottavat kuitenkin realismiin. Jos uuteen arkistoon ei ole vielä varaa, voitaisiin siirtymäkaudella tehdä kompromissi ja esimerkiksi palkata ministeriön toimesta Yleisradion radio- ja tv-arkistoihin ja MTV:hen yhteinen amanuenssi, jonka päätehtävänä olisi palvella tutkijoita, olla linkkinä näiden ja tuotantoyhtiöiden välillä. Mutta tällöinkin pitäisi jossain olla tila, missä aineistoihin voi perehtyä. - Olisiko SVUL:n talossa Ylen ja

MTV:n "välissä" vapaita huoneita?

Ari Honka-Hallila

Viitteet

¹ Aleksis Kivi, *Nummisuutarit*. Eripainos Aleksis Kiven Koottujen teosten II osasta (1984). Jyväskylä: SKS 1986, 68 - 69.

² Aimo Halila, "Sääty-yhteiskunta alkaa hajota". *Suomen historia* 5. Espoo: Weilin+Göös 1986, 221.

³ Pekka Tarkka, "Nuoren tasavallan taide ja tiede". *Suomen historia* 7. Espoo: Weilin+Göös 1987, 88.

⁴ Halila 1986, 220 - 221.

⁵ Toivo Nygård, "Poliittisten vastakohtaisuuksien jyrkentymisen sanomalehdistössä". *Suomen lehdistön historia 2: Sanomalehdistö suurlakosta talvisotaan*. Kuopio: Kustannuskiila Oy 1987, 139 - 140.

⁶ Vilho Suomi, *Suomen Yleisradio 1926 - 1951*. Ipp.: Oy. Yleisradio Ab. 1951, 18 - 47.

⁷ *Viestintäkulttuuritoimikunnan V mietintö*. Radio- ja televisio-ohjelmien arkistointi. Komiteanmietintö 1991:17.

